

Debreceni Egyetem

Informatika Kar

**Könyvtárhasználati ismeretek
oktatása: könyvtáros, mint felnőtt
oktató**

Témavezető:

Eszenyiné Dr. Borbély Mária

egyetemi adjunktus

Készítette:

Csáti Melinda

informatikus-könyvtáros

Debrecen

2009

1. Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom mindazoknak, akiknek a támogatása nélkül nem jöhetett volna létre ez a dolgozat.

Szeretném megköszönni konzulensemnek Eszenyiné dr. Borbély Máriának, aki mindig rendelkezésemre állt, mikor kérdéssel fordultam hozzá. Segítségével elősegítette az akadálymentes munkát és a folyamatos haladást.

Valamint szeretnék köszönetet mondani családomnak, akik támogató és nyugodt háttérrel biztosítottak számomra a tanulmányaim elvégzése és szakdolgozatom írása közben.

2. Bevezetés

Szakedolgozati témaválasztásom előtt sokáig bizonytalan voltam abban, hogy mi is legyen az a konkrét téma, melyet a szakdolgozati projekt keretében szívesen, és megfelelő szakmai ismeretek birtokában kidolgozhatnék. Egy dologban azonban biztos voltam, mindenféleképpen olyan témakört szerettem volna, ami valamilyen szinten kapcsolódik a könyvtáros képzéshez, illetve hivatáshoz. Így jutottam el a Könyvtárhasználati ismeretek, a könyvtáros mint felnőttoktató témához.

Véleményem szerint ez egy elég komplex, több kis részből összetevődő területe a könyvtári ismeretkörnek, melynek kifejtésekor logikai sorrendet, struktúrát szükséges felállítani az érthetőség, áttekinthetőség, feldolgozhatóság érdekében.

Egyrészt a könyvtárhasználati ismereteket kell bemutatni, ezek módszertani felépítését, kialakulását és moduljait.

Másrészt a könyvtáros, mint felnőttoktató meghatározás is igen komplex téma, amely kifejtése, feldolgozása során megkerülhetetlen érinteni a könyvtáros szakma kialakulását, a képzésének változásait, formáit, a formális képzésből kikerültek továbbképzéseit.

Úgy gondoltam, hogy a téma történeti aspektusának feltárása jó alapot képezhet, melyre tudok a továbbiakban építeni a további témakörök tárgyalása során. A könyvtáros szakma kialakulása, fejlődése az oktatás illetve a képzés változásai felett elsiklani nem lehet, ezért külön-külön pontokba szedtem a megítélésem érdemleges információkat.

Erre a logikai vázra felépítve, már a könyvtárhasználati ismeretek témakörének tagolása sem okozott túl nagy problémát.

A könyvtárhasználati ismeretek témakörén belül szándékom szerint nagy részletességgel mutatom be többek között az oktatását, a felhasznált tananyag kialakítását, a képzés menetét, témaköreit és a felhasználóképzés helyzetét is. Mintapéldán keresztül szemléltetem az elsajátított tananyag könnyű ellenőrzési módját.

Ahhoz, hogy megfelelőképpen leírjam a fent említett folyamatot, számos szakirodalmi forrást segítségül vettem az 1960-as évektől egészen napjainkig.

A mára kialakult láthatatlan web birodalmában még a legeltökéltebbek is csak a hasznos információk töredékét tudják begyűjteni. Azonban tisztában kell lennünk azzal, hogy a

hagyományos könyvtári rendszerben is vannak fehér foltok. Csak néhány példát megemlítve az előző állításom alátámasztásaként: még napjainkban sem teljes a dokumentumok retrospektív konverziója, nem minden esetben biztosítanak a könyvtárak elegendő keresési ismérvet az online katalógusaikon keresztül az adatbázisaikban feltárt dokumentumaikhoz.(1)

A könyvtárhasználati ismeretek oktatása, mely napjainkban éppen aktuális megoldandó problémává válik, nagyon sok kérdést felvet. A megfelelő tudásanyag megszerzéséhez, szükségünk van a könyvtár által adott lehetőségek hatékony alkalmazására, hisz nem lehet egy adott témakörrel kapcsolatban az összes anyagot az interneten keresztül elsajátítani. Legősibb információhordozónk a könyv. A legtöbb dolgot ezekből tudhatjuk meg és sok időmegtakarítással jár, ha megtanuljuk önmagunktól használni a könyvek tárhelyét, azaz a könyvtárat. A könyvtár számos funkciója közül válogathatunk, a kölcsönzéstől- helyi, könyvtárközi, olvasótermi használaton keresztül, akár a kutatótermi használatig is.

Ezek használatának hatékonysága azon múlik, mennyire tudjuk a könyvtárhasználati ismereteinket megfelelőképpen alkalmazni. Ahhoz, hogy minél jobb eredményt érjünk el egy nagyon nagy előny az, ha már a megfelelő korban- szerezzünk némi ismeretet a témával kapcsolatban. Legjobban az ismeretanyagot egy könyvtáros tudja átadni, hiszen neki az a hivatása, azt tanulta. Azonban a könyvtáros nem tanár, éppen ezért fontos bizonyos továbbképzéseken részt venniük mielőtt tanítani kezdenének, hogy megfelelőképpen megtudják állni a helyüket a tanításban is.

Könyvtárhasználati oktatás részvételével megtanuljuk a könyvtári rendszereket, azok használatát és számos olyan hasznos információt, melyek megkönnyítik eligazodásunkat a könyvtárban. Ezen tudásanyag mértékéről- túlzás nélkül- kijelenthetjük, hogy felbecsülhetetlen, hiszen a mai világban nem jó dolog kiszolgáltatottnak lenni, még segítőkész könyvtárosoknak sem.

3. Könyvtáros képzés történeti áttekintése

A könyvtárak évezredekre is visszatekintő történelmében a könyvtáros-képzés története rövid időszakot mondhat magáénak. Ez a jelentős aránybeli eltérés (2000 év és 100 év) - sokak számára - furcsának és megmagyarázhatatlannak tűnik, és joggal merül fel a kérdés, hogy korábban miért nem alakult ki az a fajta képzés, amelyben a könyvtárak irányítását arra külön felkészített és a feladatot végzettsége alapján vállaló személyek végezték volna és miért alakult ki az a jelenség, amit ma „tudós könyvtárosságként” emlegetünk. Ez azt jelenti, hogy a tudós könyvtárosok egy adott szakma jeles képviselői voltak, akik elért sikereik alapján kapták meg a lehetőséget arra, hogy az adott könyvtár (az ókori könyvtáraktól kezdve az újkori egyetemi könyvtárakig) vezetői legyenek. Ez az intézmény sokáig működött, egészen a századfordulóig (1900-as évek eleje). Még a fejlett nyugati országok, így Anglia és az Amerikai Egyesült Államok is lemaradást mutatott e téren - az említett időszakig-, amikor is elsőként e területen megalapították könyvtáros-képző intézményeiket.

A magyarországi szervezett könyvtáros szakképzés a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége által indított tanfolyamon 1898-ban kezdődött meg, és 1937-ig tartott. Ekkor a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok által szervezett budapesti tanfolyam vette át a helyét 1937-38-ig.

A magyarországi könyvtárosképzés főbb állomásai:

- Eötvös Lóránt Tudomány Egyetem 1948
- Népművelési Minisztérium öt hónapos könyvtár iskolája 1950-ben
- Pedagógiai Főiskolán a könyvtárszak megalakulása 1952-ben
- OMK által szervezett négy hónapos könyvtárosképző tanfolyam 1953-tól
- OSZK és tankönyvtárak összefogásából létrejött két, illetve két és fél éves könyvtárosképző tanfolyamok 1957-től
- Tanítóképző Intézetek -, mint Szombathely és Debrecen- népművelő-könyvtárszakos képzése 1963-64 között

1953-ban megszüntették az 5 hónapos képzést, helyébe a könyvtáros gimnázium lépett, amely azonban nem honosodott meg.

Ezután az OMK által szervezett négy hónapos könyvtáros-képző tanfolyam aratott nagy sikert, mintegy 300 hallgató szerzett képesítő vizsgát 1954-55 között. Az oktatás célja az akkori ipartárcához tartozó vállalatok műszaki könyvtárosainak elméleti és gyakorlati jellegű képzése volt.

A sikeren felbuzdulva az OMK továbbképző tanfolyamokat is szervezett 1957-61 között. Ilyen volt a műszaki könyvtárosi továbbképző tanfolyam és a dokumentációs továbbképző tanfolyam. Ezek különbözeti vizsgával zárultak. (2)

A reálisan elvárható követelményeket a könyvtáros képzéssel kapcsolatban Kokas Károly fogalmazta meg 1996-ban. Ezek szerint „A könyvtáros feladat az információk professzionális nyomon követése, szelektálása, begyűjtése és e tevékenységek nyomán létrejött információs vagyont hatékony szervezése és feldolgozása, s nem utolsósorban szakszerű térítése”. A már megismert feladatokhoz társul a könyvtáros hivatás esetében a használó számára szükséges ismeretek felkutatása, metaadatok kifejlesztése és közreadása, az ismeretek világában navigációs és kalauzi feladatok ellátása, az információ elemzése, az ismeretek értelmezése, és partneri, oktatói szerepvállalása.(3)

Mindezekből is következtetni lehet, hogy a web világában az információs szakembereknek – tehát könyvtárosoknak- hármas szerepet kell betölteniük.

Egyrészt a közvetítőét, aki gyűjti és szervezi az információt, függetlenül annak hordozójától, lekérdezi és kezeli az adatbázisokat és elektronikus forrásokat, előre és visszamenőleg elemzi az igényeket, értékeli az információforrásokat. Másrészt a „kapusé”, aki figyeli a forrásokat, a megismert igényeknek megfelelően szolgáltatja őket, a kívánalmaknak megfelelően átalakítja az információkat, valamint elemzi az információhasználatot. Harmadrészt pedig a tervezőé, aki létrehozza a képzéshez szükséges eszközöket és dokumentációt, kialakítja és működteti a helyi és távoli elérésű hálózatokat, különböző rendszereket tervez, választ és működtet, adatbázisokat készít.

A kor előre haladtával kialakult az informatikus-könyvtáros képzés, mely kezdetben még csak informatikus könyvtáros lett volna, de az informatika rohamos fejlődésével és a képzés változtatásaival, már mindét szót, mint főnevet kell értelmeznünk a kifejezésben.(4)

Hazánkban a könyvtárosok felsőoktatásbeli képzése alig több mint fél évszázados múltra tekint vissza. Az oktatás rendszere, a képzés tárgyainak összetétele mindig igazodott az adott kor

elvárásaihoz. Ennek köszönhető, hogy "informatikus könyvtáros" szakként hirdetnek képzést még ma is 12 felsőoktatási intézmény minden tanévében. Hat egyetem (Budapest, Debrecen, Jászberény, Kaposvár, Pécs és Szeged-két kar) és öt főiskola (Baja, Eger, Debrecen, Nyíregyháza és Szombathely,) képzik még ma is a jövő könyvtáros utánpótlását. A szakgondozása a képző intézmények többségében a bölcsész- vagy társadalomtudományi karhoz tartozik, de találunk a természettudományi vagy gazdaságtudományi karhoz tartozót is. Ami azonban azonos, hogy a képző helyek túlnyomó többségénél az oktatásért felelős tanszék neve magában foglalja a "könyvtár-informatikai" vagy "információtudományi" jelzõt, ami arra utal, hogy ma már ezt a szakterületet is áthatja az informatika. (5)

3.1. A könyvtáros képzés általános bemutatása

"Az informatikus könyvtáros képzés célja olyan felsőfokú szakemberek képzése, akik tanulmányaik során elsajátították a könyvtár- és tájékoztatástudomány korszerű elméleti

alapismereteit, továbbá az önálló gyakorlati alkalmazáshoz szükséges tudnivalókat, beleértve az információkezelést, illetve az erre vonatkozó kutatásokat is; alkalmasak a gazdasági, politikai, igazgatási, kulturális, tudományos és más területeken jelentkező tájékoztatási igények kielégítésére, számítógépes rendszerfejlesztési feladatok végzésére. A másik szak elvégzésével szerzett szaktudás birtokában legyenek képesek szaktájékoztatási feladatokat ellátni, informatikai szolgáltatásokat nyújtani az érdekelt szakemberek számára.” (6)

A mai magyarországi könyvtáros képzés követelménye, a kor elvárásainak megfelelően minél magasabban képzett könyvtáros, az információs világban helyét megálló információs szakember. Amennyiben könyvtárról beszélünk, sokunknak - a mai rohamosan fejlődő világban- egyből az adatbázisok, digitális könyvtárak jutnak eszünkbe. Az oktatás is egyre inkább erre a témakörre helyezi a hangsúlyt, arra, hogy a megfelelő könyvtáros ne csak a tájékozódásban, hanem a napról napra növekvő információhalmazban is megfelelő információs szakembernek minősüljön. Ahhoz, hogy a professzionális szakemberek képzését támogatni tudják, megfelelő alapokon nyugvó, jól átgondolt, szervezett oktatásra van szükség.

Minden képző intézménynek célja, hogy eszközei segítségével a legjobb képzést tudják nyújtani hallgatóik számára. Azonban nem szabad elfelejtenünk, a könyvtárosság nem csak egy szakma, ez hivatás is, aminek elsajátítása nem kizárólag a technikai újdonságokkal való versenyfelvételt jelenti, hanem az állandóra való rátalálást is. Egyes alapismereteket a modern kor vívmányai sem tudnak száműzni, amelyekre mindig szükség lesz, hogy megfelelőképpen kielégítsük olvasók igényeit.

Tehát ha fentieket össze szeretném foglalni, kijelenthetem, az, aki jó könyvtáros szeretne lenni két fontos dolgot kell megtanulnia. Az egyik az alapértékek és általános információk elsajátítása, a másik pedig a modern korral való verseny felvétele.

Mára a bolognai folyamatnak köszönhetően a főiskolai és egyetemi képzésben alig észrevehető különbségek vannak, amelyek egyik fél számára sem jelentenek hátrányt. Ennek a folyamatnak köszönhetően 2006-tól egy szakként nappali, levelezős és esti tagozaton, állami vagy költségtérítéssel formában is el lehet érni a könyvtáros képzést. Az ideális hat szemeszter alatt

180 kreditet kell teljesíteni a hallgatóknak mely a kötelező szakmai tárgyakból, a szabadon választható szakmai tárgyakból, a pedagógiai és pszichológiai modulokból, szakmai gyakorlatukból valamint a szakirány tárgyaiból tevődnek össze.

Az Bsc(alap) képzés utolsó évben szakosodnak, lehetséges szakirányok:

- Könyvtörténeti szakirány
- EU könyvtáros szakirány
- Tartalomszolgáltatási szakirány
- Kiadói ismeretek szakirány
- Nyilvános és iskolai könyvtáros szakirány
- Információ menedzsment szakirány
- Különgyűjtemények szakirány

Az alapképzés célja az, hogy évek elteltével a hallgatók a könyvtár és az információtájékoztatás világában egyaránt megállják a helyüket, függetlenül attól, hogy szakkönyvtárban, megyei-, városi-, vagy községi könyvtárban helyezkednek el.

Ezt a képzést követheti a négy félévesre tervezett Ma (mester) képzés, végül pedig a PhD(doktori) képzés.

A könyvtáros karrier esetében, alapvető feltétel a megfelelő szakemberek foglalkoztatása és időnkénti továbbképzése. Egy jó könyvtárosnak –többek között- a következő jellemvonásokkal kell rendelkezniük: identitástudat, értékválasztás, leleményesség, alkotóerő, türelem, jó kommunikációs készség. Az utóbbi a megfelelő felhasználó- könyvtáros párosításhoz elengedhetetlen.

3.1.1. Segédkönyvtáros képzés bemutatása

A korábbi könyvtáros asszisztensi képzés a 20/2008. (VII. 29.) OKM r. szerint beépült a segédkönyvtárosi képzésbe. [Magyar Közlöny 2008/111. (július 29-i)] Ezért részszakképesítésként szerezhető már csak meg a könyvtáros asszisztensi oklevél.

A segédkönyvtáros képzés akkor tekinthető teljesültnek, ha egy emelt szintű, általában 2 féléves, hét modulból álló tanfolyamot elvégez az ember.

Ez a felnőttképzés csoportjába tartozik ezért előfeltétele az érettségi.

Szakmai követelmények közé tartozik- az úgynevezett- feladatprofil és tulajdonságprofil elsajátítása.

- feladatprofil:
  - betartja és betartatja a könyvtárra vonatkozó szabályokat
  - betartja az iratkezelői- és szerzőjogi szabályokat
  - elősegíti a könyvtár társadalmi feladatainak ellátását

- tulajdonságprofil
  - megfelelő szakmai ismeretek (könyvtártörténet, könyvtípusok, könyvtáros etika stb.)
  - megfelelő szakmai készségek (ECDL ismeretek, köznyelvi beszédképesség stb.)
  - személyes kompetenciák (felelősségtudat, döntésképeség, megbízhatóság)
  - társas kompetenciák (irányíthatóság, kommunikációs rugalmasság, konszenzusképesség)
  - módszerkompetenciák (nyitott hozzáállás, tervezési képesség, helyzetfelismerés)

Az elért szakképesítés munkaterületének leírása:

- gyűjteményszervezési- és állománygondozási munkálatok
- olvasószolgálati és tájékoztatási munka végzése
- a könyvtár működésében és a feldolgozó munkában való részvétel

(7)

3.2. Könyvtáros képzés tárgyainak megismertetése

A tárgyak bemutatása esetében a Debreceni Egyetem Informatika Karának informatikus-könyvtáros 2008-as tematikáját vettem alapul.

Az alapképzésben a könyvtáros képzéssel kapcsolatban ezek a fő témakörök és ráépülő tárgyak alakultak ki:

- könyv-, könyvtár- és írástörténet;
- formai és tartalmi feltárás (hagyományos és számítógépes katalogizálás, osztályozás, a tartalmi feltárás természetes nyelvű eszközei, számítógépes tartalmi feltárás lehetőségei stb.);
- könyvtártan (könyvtárak szerepe, típusai, jogszabályok, szabványok stb.);
- hagyományos és internetes könyvtári tájékoztatás;
- kommunikáció és informatikai alapok (programozási alapismeretek, multimédia, HTML programozás, adatbázisok kezelése stb.).

Ezeket az alapismeretet képző tárgyakat, egyéb, speciálisak is kiegészíthetik, mint az angol nyelvű szakszókincs, az EU-ismeretek, a multimédia ismeretek, a képfeldolgozás, a HTML feldolgozás, a Windows és Linux alapismeretek és még sorolhatnánk.

Ha kicsit részletesebben szeretnénk ezzel a témával foglalkozni, akkor a képzésben részt vevő hallgatók számára, több fő ismeretanyagot tartalmazó csoportot kell elkülöníteni. Ezek a kötelező szakmai tárgyak, a szabadon választható szakmai tárgyak, a pedagógiai és pszichológiai modulok, szakmai gyakorlat valamint a szakirány tárgyai.

Az első félévben az alapozó ismeretekből szemezgethetnek az arra vállalkozók, ilyen a bevezetés az esztétikába, a filozófiatörténet, a bevezetés a könyvtár- és információtudományba, a bevezetés a kommunikációelméletbe, az írás-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténet, és a bevezetés az informatikába. Ezzel párhuzamosan természetesen a szakmai törzsanyaggal is ismerkedniük kell, mint az informatika matematikai alapjai, a bibliográfiai adatfeldolgozás, a könyvtártan, az információkereső nyelvek és a szövegfeldolgozás.

A második félévben folytatódik az eddigi törzsanyag, illetve csatlakozik hozzájuk egy-két pedagógiai-pszichológiai modul tárgya is. Az év végét a vizsgákon kívül régebben szigorlattal zárták, melynek célja egy egységes kép elsajátítása volt az eddig tanultakról. A jövőben a szigorlat eltörlésével legközelebb a záróvizsga alkalmával lesz számonkérve a tananyag.

A harmadik félév annyiban különbözik az előzőektől, hogy itt már szakmai gyakorlattal is bővül az elfoglaltságok listája, melynek célja nem csak elméletben elsajátítani, hanem gyakorlatban is megismerni az oktatott tananyagot.

A negyedik félévre egyre több informatikai témájú tárgyjal növekszik a tantárgylista, ezek közé tartozik –többek között- az adatbáziskezelés, a könyvtári rendszerszervezés és a könyvtárgépesítés CASE eszközei is.

Az utolsó évben már a szakirány tárgyait tanulják túlnyomó részben a diákok, természetesen szakmai gyakorlatot ebben az évben is teljesíteniük kell. A gyakorlati órák számának összesen 340-nek kell lennie. Ezek mellett a szakdolgozat megírásának feladata is ebbe az évbe hárul rájuk.

(8)

3.2.1. Képzéshez tartozó egyéb modulok

Mint az már a korábban olvasottakból kiderült a könyvtáros képzéshez vannak egyéb szervesen kapcsolódó ismeretanyagok is, melyeket valamilyen formában el kell sajátítania a jövőbeli könyvtárosnak, ahhoz, hogy megfelelőképpen meg tudja állni a későbbiekben helyét a szakmában.

Ezek a pedagógia-pszichológiai modulokba, az egyéb intézményi tárgyakban és a szabadon választható tárgyakban kerülnek elhelyezésre. Mivel egy könyvtárban dolgozó szakember általában napi szinten kapcsolatban van emberekkel, fontos a jó kommunikáció és a megfelelő

viselkedés. Ezeket a jellemzőket hivatott még inkább megismertetni a tanulókkal, a kommunikációval foglalkozó tárgy (kommunikációismeret), az önismeret illetve az illem, etikett, protokoll.

A speciálkollégiumok kidolgozásának célja, olyan speciális könyvtári ismeretek elsajátítása, amelyek segítségével minél hatékonyabban megoldható az információszerzés. Ezek kidolgozását természetesen a kor igényeihez kell igazítani.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az alapképzés, nem elég, ezen túl mindenféleképpen szükség van arra, hogy más szabadon választható tárgyakon keresztül megismerjék a diákok azokat a minimálisan megjelenő könyvtári területeket, melyekkel találkozhatnak majd a későbbi munka során. Fel kell készíteni őket a legkritkább helyzetekre is, hiszen így lesz róluk kijelenthető, hogy megfelelő képesítéssel rendelkező szakemberek.

Persze azt sem szabad elfelejtenünk, minél többet tud, az ember annál többet szeretne. Erre alapoznak az egyre többet indított szabadon választható tárgyak esetében is a vezetők. Hiszen ha egy téma elkezd érdekelné az embert, akkor a határterületeit is szívesen feltérképezi így növelve egyéni tudásanyagát, ami az adott hivatás esetében nem gond, sőt később akár előnyt is kovácsolhatnak belőle.

3.3. Könyvtáros továbbképzés bemutatása

A továbbképzések mindig nagyon fontosak egy adott szakma, hivatás esetében. Nincs ez másképp a könyvtárosok helyzetében se, hiszen a folyamatosan változó informatika világába talpon kell tudni maradni. Ennek elősegítői a különböző továbbképzések, melyek segítségével szervezett keretek között tudnak fejlődni a szakemberek. A folyamatos tanfolyamokon való részvételek élethosszig tartó tanulást eredményeznek, amely fogalma a 21. században egyre inkább ismertebbé és elterjedtebbé válik.

A könyvtáros továbbképzés már az 1960-as években is fellelhető volt. Ilyen volt a Műszaki könyvtárosi továbbképző tanfolyam is, amely tematikáját az alábbi ismeretanyagok építették fel:

- tárgyszórendszerek kialakítása és használata
- ETO szakozáshoz kapcsolódó kérdések
- a műszaki könyvtárhoz kapcsolódó feladatok, tervezési és adatszolgáltatási rendszerek kialakítása és fenntartása
-

A Művelődésügyi Minisztérium és az Országos Széchényi Könyvtár által hirdetett két éves Műszaki Könyvtárosképző Szaktanfolyamon csak olyan könyvtárosok vehettek részt, akik érettségivel rendelkeztek. Ez is a továbbképző tanfolyamok hosszú sorába tartozott. (9)

A mai időkben az akkreditált továbbképzések- bizonyos kreditszám eléréséig- kötelezővé válása is elősegíti a folyamatos fejlődést. A kulturális szakemberek, köztük a könyvtári területen dolgozók szervezett rendszerben történő továbbképzése az 1997. évi CXL. törvény és végrehajtási jogszabályai szerint történik.

A tanfolyamok alapítását a Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság engedélyezi. Ilyen szakképzéseket hirdet többek között a Könyvtári Intézet is, mint például a könyvtáros-tanáriképzés. Más is hirdethet szakképzést, de azt előtte engedélyeztetni kell, amely egy adatlap benyújtását követően történhet meg. Ilyen engedélyeztetést kérelmezett például a Katona József könyvtár Kecskeméten "Minőségmenedzsment a könyvtárban" címmel, mely négy modulból épül fel.

A modulok tantervi egységei:

I. Bevezetés a minőségmenedzsmentbe. Hazai és külföldi könyvtáraink. Változások menedzselése. Stratégiai tervezés. A TQM módszerei, eszközei

II. Szolgáltatásmenedzsment: Szolgáltatás szintek, irányelvek, előírások. Szolgáltatások minőségének fejlesztése, biztosítása, értékelése. Törődés a használókkal, igényfelmérés. Teljesítménymérés és értékelés. Állománymenedzsment. Információmenedzsment: I. Információfeldolgozás.

III. Információmenedzsment II. Információs szolgáltatás. Tudásmenedzsment. Humán erőforrás menedzsment. Szervezetmenedzsment. Gazdálkodás-menedzsment.

IV. Marketing. Projektmenedzsment. A minőségmenedzsment dokumentációja. Jog, etika és minőség.

(10)

3.3.1. Könyvtáros, mint felnőttoktató képzésének témái

Előadások lehetséges témái:

- felnőttkor, mint fejlődés-lélektani probléma
- a felnőtt tanulók főbb jellemzői
- a szocializáció, a nevelés, az oktatás és a képzés
- a felnőttkori tanulás sajátosságai, a felnőttek tanulási stílusának négy alaptípusa
- a felnőttoktatás tipikus módszereinek bemutatása, például: résztvevő-központú módszerek, tréning, a moderáció eszköze, szituációs módszerek, vitatechnikák
- csoportdinamika és felnőttoktatás

- a felnőttképzés kommunikációs struktúrája

A könyvtáros, mint felnőttoktató - andragógiai ismeretek könyvtáros oktatóknak – címmel 60 órás továbbképző tanfolyamot hirdetett meg a Könyvtári Intézet, mely 2009-ben került lebonyolításra. A fenti témákon kívül még számos más információt tartalmazó anyag is szóba került, melyek szervesen a témához kapcsolódnak.

Kifejtés során a főbb fogalmikörök megmagyarázása véleményem szerint nagyon fontos szempont.

Ilyen fontosabb fogalmikör a felnőtttség fogalma:

- Az emberi élet fejlődési folyamatként való szemlélete.
- A felnőttkori fejlődés főbb állomásai Jung, Erikson és Levinson elmélete alapján.
- Felnőttkori életfeladatok, krízisek, a hozzájuk kapcsolódó motivációk, és ezek összefüggése a tanulási motivációkkal.
- A változó környezet okozta alkalmazkodási krízisek.
- Az élet középső szakaszának krízise.
- A megismerő tevékenységek változása felnőttkorban: fejlődés és hanyatlás.
- A posztformális gondolkodás, mint a felnőttkori megismerés egyik legmagasabb szintje.
- A tanulás sikerének pszichológiai feltételei a felnőttkorban: motiváció, siker.

4. Könyvtárhasználati ismeretek bemutatása

Magam is tapasztaltam, ahhoz, hogy ezt a témát megfelelőképpen be tudjunk mutatni, ismerni kell annak előzményeit, melyek következtében ez a téma úgy alakult ki, ahogy most láthatjuk, átéljük. Éppen ezért rövid történeti áttekintést nyújtok a könyvtárhasználati ismeretek kialakulásával kapcsolatban, ami „A könyvtárhasználat kialakulásának története” című fejezetben található.

Hogy mért olyan fontos a könyvtárhasználati ismeretek megfelelő átadása?

Ha idézni szeretnék a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás című lapból, akkor a következőt írnám, „Az eszmék cseréje mindenkor fontos előfeltétele és egyben kísérő jelensége volt az

emberi haladásnak, de ez még soha nem öltött olyan mértékeket az emberiség történetében, mint éppen napjainkban. Mi könyvtárosok nem passzív figyelői, hanem aktív részesei vagyunk ennek a világjelenségnek...” Tehát mint az előbbi sorokból látszik megsokszorozódott a hivatás fontossága, most már egy könyvtárosnak elengedhetetlen feladata ez ahhoz, hogy az információ megfelelő áramlását elősegítse, valamint hozzájáruljon annak akadálymentes áramlásához.

4.1. A könyvtárhasználat kialakulásának története

A könyvtárhasználat a történelemben egészen az ókorig nyúlik vissza, amikor is az egyre gyarapodó állományt elérhetővé tették a közemberek számára. Az idő múlásával a könyvtárhasználat már nem csak kimondottan a könyvek használatbavételét jelenti, hanem egyre több szolgáltatást is. Ilyen például:

- Kölcsönzés
- Videó állomány használata
- Az internet-használat
- Helytörténeti gyűjtemény használata

- Folyóirat kölcsönzés
- A gyermek részleg használata, szolgáltatásai
- Kutatóterem használata
- Zenei részleg igénybe vétele

Persze ez csak néhány olyan szolgáltatás, amellyel kapcsolatba kerülhetünk, és ezek is az adott könyvtártípustól függnnek, hiszen más-más dolog lelhető fel egy nemzeti könyvtárban, egy szakkönyvtárban, egy közkönyvtárban, vagy egy felsőoktatási könyvtárban.

4.2. Könyvtárhasználati ismeretek oktatásának bemutatása

A könyvtárhasználati ismeretek oktatását én nem a kisiskolás kortól mutatom be– hisz ez nagyon nagy intervallumot ölelne fel-, hanem az felsőoktatásban tanuló diákokra konkretizálom a dolog fontosságát.

A könyvtárhasználati ismeretek oktatása nagyon fontos, hiszen az olvasó eligazodását segíti elő a könyvtárban, a gyorsabb eredményességet és az önállóságot. A könyvtárosnak számos helyzetnek és elvárásnak meg kell felelnie a feladata teljesítése közben. Ilyenek az alábbi helyzetek.

A könyvtáros feladata az olvasó hozzásegítése ahhoz, hogy a könyvtár kereső apparátusát eredményesen használja, az állományt szükségletének megfelelően áttekintse. Ez a feladatkör az olvasószolgálat feladatrendszerébe tartozik.

A könyvtárosok magas fokú jártasságra téve szert az információs eszközök és források használatában, információs szakemberekké váltak, akik ma már nélkülözhetetlen stratégiai feladatokat is ellátnak.

A könyvtár olvasópedagógiai szerepe lehetőség, melynek megvalósulása mindenképp a könyvtáros szerepvállalásától és készségétől függ. A könyvtáros-olvasó kapcsolatfelvétel elsősorban a könyvtáros beállítódásán múlik: elzár a kapcsolatteremtéstől a passzív, empátikus magatartásmód. Hatékony lesz, ha a könyvtáros partnernek tekinti az olvasót, empátikusan magáévá teszi a problémáját.

Így az olvasó is az adott terület információs forrásaiban tájékozottabb, de egyenrangú kommunikációs partnert lát a könyvtárosban. Ez teszi lehetővé az érdemi könyvtáros-olvasó kommunikáció létrejöttét.

Ennek állomásai:

- megszólítás
- olvasói igény és annak pontosítása
- megfelelő apparátus kiválasztása
- a könyvtáros válasza
- a visszakérdezés lehetősége
- a válasz helyességének olvasói megerősít
- lezárás

A könyvtár olvasáspedagógiai tevékenysége általában valamely olvasói probléma megoldásához kötődik, s akkor bontakozik ki, ha a probléma megoldásának útját a könyvtáros az olvasóval közösen járja végig, ügyelve arra, hogy az olvasót ne hagyja magára a feladattal, de ne is hagyja ki teljesen a feladat megoldásából.

A leírtak alapján a könyvtár lényegi sajátosságából következnek a szabályok, ezért általános érvényűek és egyaránt érvényesek az összes könyvtárosokra. Egyes könyvtártípusok ezen túlmenően, sajátos könyvtár-pedagógiai feladattal is rendelkeznek, például iskolai és közkönyvtárak a könyvtárhasználat elsajátításának műhelyei, a felsőoktatási könyvtárnak az adott szakterületükön kell vállalni a „tanító könyvtár” szerepet.

Ezen rövid áttekintés után szeretnék megismertetni néhány olyan követelményt, melyek elengedhetetlenek a könyvtárhasználati ismeretek képzéséhez.

- Az elsajátítható és elsajátítandó ismeretek, képességek
  - Dokumentumhasználat (típusok, használat stb.)
  - Könyvtárhasználat (általános és lokális, elméleti és gyakorlati)
  - A szellemi munka technikája
  - Tanulás és az információ feldolgozása
  - Jegyzetelés, a lényeg kiemelése
  - Irodalomjegyzék készítése
  - Problémamegoldás
  - Gyűjtőmunka
  - Önképzés lehetőségei és technikái
  - Alkotás, szellemi termék létrehozása
  - Értékelés, szelektálás stb.

- Figyelembe veendő szempontok
  - Nevelési és oktatási kérdések
  - Életkori sajátosságok (Klárinak a középiskolások fekszenek...)
  - Már meglévő képességek
  - A csoport tulajdonságai
  - A fokozatosság elve, tervszerűség, motivációs lehetőségek
  - A gyermek személyisége
  - A tanárok személyisége és igényei

- A könyvtár lehetőségei – állomány, eszköz, pénz
- A könyvtáros tanár személyisége, szakmai felkészültsége
- Módszertani kérdések
- Könyvtárhasználati óra, könyvtári szakóra, egyéb könyvtári foglalkozások
- Együttműködés a helyi nyilvános könyvtárral és a családdal (11)

4.2.1. Az oktatandó tananyag kialakítása

Az önálló könyvtárhasználatra nevelés elengedhetetlen része az adott képzésben való megfelelő helytállásra. Az oktatás korszerűsítésével egyre fontosabb az ismeretszerzés készségének kialakítása.

Ahhoz, hogy megfelelőképpen tudjuk átadni ismereteinket, keresési stratégiáinkat az olvasáspedagógia egyik célját kell szem előtt tartanunk, mely szerint a fiataloknak meg kell tanítani a szükséges információk elérését, kiválasztását, kritikus értékelését, feldolgozásának képességét. Ez a forrásalapú önálló tanulás elsajátításának nélkülözhetetlen feltételei.

Ez a cél több ismeretterületet foglal magában:

- könyvtárhasználati ismeretek

- dokumentumhasználati ismeretek
- direkt és indirekt tájékoztató eszközök használatának ismerete
- szellemi munka technikájának ismerete

Meg kell ismertetni velük az ismeretek átadásának didaktikai szabályai:

- használat szempontjából releváns tudás nyújtása, eszközjellegű ismeretek
- feldolgozandó problémából kell kiindulni, az eszközrendszer ismertetése ebből következik
- témakiválasztásnál résztvevő orientáltságára kell törekedni
- aktivizáló módszerek előnybe részesítése

Oktatni kell:

- A dokumentumszolgáltatás, azaz a teljes szöveg rendelkezésre bocsájtását.
- A helyben használatot (pl.:gyűjtemények). Tagolása szakterületi vagy témaköri formában is történhet.
- Dokumentum vagy kiadványtípus lényegi kérdéseit.
- A kölcsönzést, ami a legelterjedtebb könyvtári szolgáltatás.
- Könyvtárközi dokumentumellátást.

A könyvtárhasználati ismeretek oktatójának számos segédanyag áll rendelkezésére, ilyenek a kézikönyvek, lexikonok stb. melyek az oktatás eredményességét hivatottak elősegíteni.

4.2.2. Könyvtárhasználati ismeretek képzésének kialakulása és menete

A felsőoktatási intézményekben a könyvtárhasználati ismeretek oktatásának kezdete az 1980-as évekre tehető. Ezzel kapcsolatos irányelvek már az 1970-es években kialakultak, amikor Kisfaludi Sándor összefoglalta a Könyvtáros című folyóiratban a tárgy szakmódszertanokba való ágyazódásának szükséges szempontjait. Mint egy úttörőként tekinthetünk rá, amiért kidolgozta a tárgy oktatásának pedagógiai-elméleti és tartalmi-módszertani rendszerét. A nevelés gyakorlata című segédkönyv is tanítás könnyítését hivatott szolgálni és a megfelelő előkészüléshez nyújt anyagot.

A tananyag témái a következők: A könyv - könyvtár - korszerű nevelés. A szakirodalmi tájékozódás folyamat és lehetőségei. A kutatómunka technikai kérdései. A bibliográfiai

tájékoztatás jellege, formái és funkciója. A bibliográfiák különböző fajtái. A dokumentáció fogalma és a szakirodalmi dokumentáció. Egyéb források, például: lexikonok, enciklopédiák, szótárak, adattárak, kézikönyvek stb.. Folyóirat közlemények és folyóiratok repertóriumai, indexek. Könyvtári hálózatunk, valamint a legjelentősebb magyar könyvtárak, és az Iskolai könyvtárak. Persze ez a tematika soha nem valósult meg, olyan gyakorlati dolgok maradtak az oktatásban, mint a könyvtár megismerése, használata, hazai könyvtári rendszer rövid ismertetése, kiadványtipológiák - főként kézikönyvek fajtáinak és használatának bemutatása, a raktári rend, katalógusok és azok használatának ismertetése, bibliográfiák különböző fajtáinak, kutató és feldolgozó munkák technikáiba való beavatás.(16)

Nagyon fontos célkitűzés volt a hallgatók mielőbbi önállóságra nevelése. A hallgatók és az oktatók is egyértelműen hasznosnak találják ezt a képzést, hiszen ezzel megnő a könyvtár szolgáltatásit használó felhasználók száma és egyszerűbben tudnak a hallgatók a kutatómunkai tevékenységüknek eleget tenni. Kimondottan olyan könyvtárosra van szükség, a felvilágosító munkában, aki kellő kifejezőkészséggel, röviden és hatásosan képes az éppen aktuális ismeretanyagot bemutatni. E személyi feltételeket, általában a könyvtárosi kar vezetői jól ismerik és megpróbálják ennek megfelelően alakítani. Fontos, hogy azok a könyvtárosok, akik az egyetemi oktatásba bekapcsolódnak jól felkészítettek legyenek. Elősegíti a sikeres munkát, az, ha a kutatási ismeretek és a szakirodalomban való tájékozódás átadásában a könyvtáros és az egyetemi oktató összehangoltan vesz részt. A könyvtári együttműködésnek az egyetemi képzésben két arculata van: a magatartásbeli és a cselekvésbeli.

Az első esetében egy meghatározott tevékenységre gondolunk, a képzésben való szervezett részvételben.

Az utóbbi-cselekvésbeli- alatt pedig az ismertebb gyakorlati típus, mely folyamán a tantárgy előadója bevezetésül összefoglalja a tárgyköre történetét, bemutatja az eredményes kutatókat, hivatkozik azokról írásműveire.

A siker titka (feltételei a könyvtárhasználati ismeretek alkalmazásának):

- megfelelő oktatási reformok
- megfelelő könyvtári propaganda (személyre szóló)

- nem csak elméleti, hanem gyakorlati jellegű oktatás is
- sajtótermékek hiányának pótlása
- a tájékozódás korszerű módszereinek ismerete-könyvtár és hallgató részéről egyaránt ezért is fontos az időszakonkénti könyvtáros továbbképzés

(17)

A felsőoktatási intézmények könyvtárai a szolgáltatásban hármas feladatot látnak el: az oktatás és a nevelés segítői, a kutatás szakirodalmi bázisai és a szakmai információ ellátói.

Mindegyik feladat nagyon fontos.

Elengedhetetlen említést tenni mért fontos a könyvtárhasználati ismeretek oktatása. A szakdolgozat megírásához olvasni, kutatni kell, irodalmat idézni, a megfelelő szabályok szerint. Ebben segít ez a képzés úgy, hogy a könyvtárismeretet, a segédkönyvek és katalógusok használatát oktatja és a megfelelő bibliográfiai alapismeretek birtokában képes lesz irodalmat keresni.

(18)

4.2.3. Könyvtárhasználati ismeretek oktatása a felsőoktatásban

Sajátos arculata van a könyvtárhasználati képzésnek a felsőoktatásban. Ebben a helyzetben egyértelműen a könyvtárosok feladata az információhasználói ismeretek programszerű átadása. Ez minden országban más és más módon történik, például az Egyesült Államokban a „tanító könyvtár” segítségével sajátíthatóak el az ismeretek.

A hazai képzés kötetlenebb, fakultatívabb, csoportos formában történik, főleg a tanulmányok kezdetekor –az első szemeszterkor-, részben pedig a szakdolgozat írását megelőző időpontban.

Az átadandó ismereteket az információs folyamatok valamely kidolgozott modellje szerint szervezik, ilyen például a Six-Billig-Skill modell.

A cél a hallgatók információs kompetenciájának elmélyítése a következő területeken:

- az információsükséglet pontos felismerése, szabatos megfogalmazása, a megoldáshoz vezető kérdés felvetése
- az információkeresési stratégia ismerete, az általános és szaktájékozódás eszköztárának ismerete, a könyvtárban történő formális és tematikai keresés
- a talált információk értékelése relevanciájuk alapján, kritikus gondolkodásmód

A könyvtárat használt olvasó útja, az önálló ismeretszerzés állomásai a következők:

- szükséges szöveg forrásának megkeresése
- a megfelelő szöveg kiválasztása
- a felmerült kérdésre vonatkozó válasz megtalálása
- értelmező olvasás
- reflektív (kérdéseket indukáló) kritikus értékelés
- kreatív felhasználás

(12)

A könyvtár feladata a jelzett folyamatot lehetővé tenni, egyrészt objektív eszközei, állapotépítés, állapotfenntartó apparátus révén, másrészt szubjektív eszközeivel a könyvtárhasználat közben elbizonytalanodó vagy elakadó olvasót segítve.

A bonyolult számítógépes kereső rendszerek tovább fokozzák az olvasók kiszolgáltatottságát, amelyek megoldására szintén a könyvtárosnak és a felhasználónak együttesen kell törekednie

„Amit nem ismerünk, azt nem is szerethetjük”- mondja az ismert közmondás, ezért be kell látnunk, hogy elsődleges célok között kell szerepelnie a könyvtárhasználati és bele tartozó szakirodalmi oktatás kidolgozása és fejlesztése.

Mint több helyen is olvashattuk a könyvtárosnak tudatosan kell a hallgatókat az irodalom és könyvtár használatára nevelni. A felhasználókat elméleti és gyakorlati szinten is oktatni kell, a megfelelő tudás elérése érdekében. Magától értetődik, hogy a leendő könyvtárhasználókat, a hallgatókat is elő kell készíteni egyrészt a könyvtár különleges funkcióinak eligazodásában, másrészt a rengeteg szakirodalomban való megfelelő tájékozódásra.

A könyvtárhasználati tudás magában rejti azt a kompetenciát, amelyet a szakirodalom reading literacy néven nevez, s amely nem jelent mást, mint általános képességet, hogy megértse, alkalmazza és reflektálja az írott szövegeket.

Éppen ezért is van olyan nagy szerepe annak, hogy a könyvtárosokat továbbképezzék hivatásuk megfelelő ellátása érdekében.

A könyvtárhasználati tananyag kialakulása az idő múlásával mindig másképp alakul. 1970-es években tematikailag hat órában oktatták ezen ismeretanyagokat. Az első alkalommal a könyvtár fogalmáról, annak használatának és a korszerű neveléssel való összefüggéséről, valamint a hazai rendszer rövid ismertetéséről volt szó. A második foglalkozáson a kiadványtipológiával ismerkedtek. A harmadik órán a saját intézményi könyvtár raktári rendje, illetve katalógusai lettek bemutatva. A negyedik alkalommal a bibliográfiák különböző fajtáit ismertették meg a hallgatókkal. Az ötödik tanórán a tudományos jellegű feldolgozó munka mozzanataiba nyerhettek betekintést a hallgatók. Az utolsó órán pedig a hallgatóknak kellett megválaszolni egy pár kérdést, ezzel számot adva elsajátított tudásukról.(13)

Intézményektől függően a hallgatók oktatása a mai napig mindenhol másképp folyik. Példaként említve a magyarországi műszaki egyetemeken két fázisra van bontva az oktatás. Az első években az úgynevezett alapozó tárgyakba, - mint fizika, matematika, kémia- nyernek betekintést, miközben megismerik, a katalógust melyek tartalmazzák a feljebb említett tárgyra vonatkozó táblázatokat, példatárakat, kézikönyveket. A második fokozatba pedig a tulajdonképpeni irodalomkutatás kerül, melyre majd csak a későbbi évekbe lesz szükségük a mérnök hallgatóknak.

Persze ez csak egy példa volt az ismeretek oktatására, de ebből is látszik, hogy egy szakirány mennyi mindent változathat egy tematikán, hisz elég egy bölcsész-szakos hallgatót ellentétbe állítanunk és egyből borul az előző vázlat, hiszen az ő esetükben már sokkal korábban szükség van az irodalomkutatással kapcsolatos ismeretek elsajátítására.

(14)(15)

4.2.4. Felhasználóképzés helyzete

Napjainkban elengedhetetlen adott szakterületen a megfelelő jártasság az információk megszerzéséhez. Az ahol ezek az információk együtt, rendszerezve megtalálhatóak nem más mint a könyvtár. Ezért is fontos, hogy minél korábban könyvtárhasználók legyenek az emberekből.

A felhasználóképzés fogalmkörébe most a főiskolai és egyetemi hallgatók számára szervezett kurzusok tartoznak. Ezeknek célja a könyvtárhasználati ismeretek bemutatása, elsajátítása.

A felsőoktatási felhasználóképzés helyzetét fogom bemutatni Eszenyiné Borbély Mária reprezentatív felmérése alapján, amelynek alapja 1997-ben 96 állami intézménybe elküldött kérdőív.

A 47 visszaérkezett válasz alapján három csoportot különböztethetünk meg:

1. pedagógusképző főiskolák, egyetemek,
2. szakirányú képzést folytató főiskolák és egyetemek,

3. művészeti egyetemek és főiskolák.

Pedagógusképző főiskolák és egyetemek

Ez a csoport azért érdemel különös figyelmet, hiszen egy pedagógusnak elengedhetetlen a könyvtárhasználati ismeretek tudása, ezért az ő esetükben ezt, mint szaktárgyat oktatják.

A képzés az I. évfolyamon kezdődik és több helyen a többi félévben is indítanak kurzusokat. Először tipikusan mindenhol a dokumentumtipológiával, a formai és tartalmi feltárással, valamint a katalógusok használatával foglalkoznak. Van ahol már bővítették a kört és a számítógépes könyvtári rendszereket is bemutatják a hallgatóknak. A későbbiekben a szakdolgozatírást elősegítő kutatásmetodikai kérdések körét járják körbe. Két intézményben jelen van a NAT követelményrendszer ismertetése, mely később az iskolában való tanításban fog nagy szerepet játszani.

A felhasználóképzés időkerete a 8 és 30 óra között ingadozik félévente.

Több helyen segítik a hallgatók munkáit a különböző nyomtatott segédanyagok, munkafüzetek és saját maguk által készített jegyzetek.

A kurzus elvégzésének sikerességét szinte minden helyen gyakorlati jegy megszerzéséhez kötik.

Szakirányú képzést folytató főiskolák és egyetemek

Az ebbe a csoportba sorolható intézmények - amelyek se nem pedagógiai se nem művészeti csoportba nem sorolhatóak- 72%-ában foglalkoznak valamilyen szinten a könyvtárhasználók oktatásával. Ez a nagy szám azzal is magyarázható, hogy ebben az esetben csak néhány szakterület információs szükségleteit kell lefednie. A magas hallgatói létszámnak köszönhetően egyre inkább elterjedt ez a fajta képzés. A képzés menete hasonló a pedagógusképzésben résztvevő hallgatók képzésével, az első félévben itt is az alapokat sajátítják el a hallgatók. A továbbiakban a hagyományos ismeretek oktatása történik. Már öt helyen szerepel a tematikában a számítógépes katalógusok használatának oktatása. Azonban a tárgy már csak bizonyos szakirányú végzők számára kötelező, a többi esetben szabadon választható.

Művészeti főiskolák és egyetemek

A beiratkozott olvasók száma kevesebb a többihez képest, és a könyvtárban nincs gépesítés se. Ahol felhasználóképzés van, ott az ok, hogy tíz évfolyamos a képzés így felöleli a kis- és

középiskolás korosztályt is. Ezeknek a tanulóknak pedig tantervi előírás a könyvtárismeret oktatása.

Az alacsony felhasználóképzés oka ezen az ágon az lehet, hogy a művészeti iskolákban nem támaszkodnak annyira a szakirodalmi forrásokra, a képzés jellegéből adódóan.

Összegzés

Konklúziót levonni nehéz, hiszen minden eset más és más. Kijelenthetjük, hogy a könyvtári automatizálás mértékével egyre nő a felhasználóképzés is. A pedagógusképzőkben pedig a NAT megszorításai miatt is komolyabban veszik ezt a fajta képzést. A szakirányú intézményekben éppen a szakszifikáció miatt fog egyre inkább utat törni magának ez a fajta „segítség” és így majd talán idővel itt is kötelező tantárggyá válhat a felhasználóképzés.

(19)

4.2.5. Az oktatás segédanyagai

Ha ismerjük az információkereső nyelvek típusait (természetes nyelven alapuló vagy mesterséges nyelveket), az nagy segítséget nyújthat a keresésben. Ezzel a témával kapcsolatban számos szakirodalmat találhatunk akár a könyvtárban, akár a világhálón keresve. Jelentősége abban rejlik, hogy egy könyv, téma, dokumentum keresése esetében tulajdonképpen rekordot keresünk, amelyek esetében a dokumentumok legjellemzőbb adatai segítségével kereshetünk. Ilyen a cím, a szerző, a kiadási év, a terjedelem, a sorozati adatok, a nemzetközi azonosítószámok. A keresés esetében ezek bibliográfiai tételek egyes elemeire kereshetünk rá az információkereső nyelvek segítségével.(20)

A könyvtárhasználati ismeretek oktatása esetében nem szabad elfelejtkeznünk, az egyes könyvtári rendszerek használata közben igénybe vehető, úgynevezett súgókról.

Ezek, mintegy online segítségként részletesen elmagyarázzák az adott dologgal kapcsolatos tudnivalókat.

Vegyük például a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárát.

Tételezzük fel, hogy a helyi központi- Corvina- katalógusban szeretnénk megtalálni a Könyvtárosok Kézikönyvének köteteit.

Kereséskor a keresett kifejezést a rendszer összehasonlítja a katalógus állományával. Ha sikeres, akkor releváns információt kapunk. Egy vagy több kulcsszóra is kereshetünk.

Nincs más dolgunk, mint belépni a Corvina katalógusba és ott az automatikusan megjelenő *egyszerű keresés* felirat mellett megtaláljuk a *súgó* gombot. Ha erre rákattintunk, már külön ablakban megjelenik az egyszerű keresés lényegi leírása és használatának útmutatója.

Ha ezeket a tanácsokat figyelembe vesszük és utána beírjuk, hogy Könyvtárosok Kézikönyve, a legördülő választható menüből pedig kiválasztjuk a *cím* kategóriát, akkor a *keres* nyomógombra nyomva már láthatjuk is a találati halmazt, amelyben ott szerepel az általunk keresett mű.

A *súgó* használata ennyire egyszerű, és közkedveltsége ebben a tulajdonságában rejlik. Hiszen lényegretörő, az adott dologra irányul és közérthető. Célja, hogy a használó saját maga tudjon önállóan eligazodni a rendszerben.

Véleményem szerint a fent említett rendszer *súgója* túlságosan bőbeszédű, elég sok- a felhasználó számára- lényegtelen információt tartalmaz. A keresés folyamán, ha a felhasználó elakad, csak a célt megvalósító segítségre lenne szüksége, nem pedig a részletes leírásra, hisz az itt található *súgók* mennyiségi és minőségi leírása egy könyvtáros hallgató ismereteinek felel meg.

Segédanyagként felhasználható még a Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába, Dán Krisztina, Haralyi Ervinné és munkatársaik 375 oldalas kötete, melynek gyakorlati részét tíz könyvtárhasználati és könyvtári szakóra alkotja, és mindezek köré épül a bevezető elméleti rész és a követő fogalomgyűjtemény, a bibliográfia és a mellékletek.

Ezt a művet elsősorban általános és középiskolákban tanító könyvtárosoknak ajánlottak, de sok rész használható belőle a felsőoktatásba is.

(21)

4.2.6. A témához felhasználható irodalom

1. Könyvtárhasználati ismeretek a kerettantervben.
<http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/konyvtar.doc>
2. Kovács Mária: A könyvtárhasználati ismeretek oktatása. (Szakmódszertan könyvtárostanár hallgatóknak). Szombathely : BDF, 2001. p. 5-30.
3. Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába. Bp. : FPI. 2001. p. 11-84.
4. Internet és multimédia a könyvtárhasználat tanításában. Módszertani segédanyag könyvtárostanárok számára.
http://www.mozaik.info.hu/Homepage/ftp/MS-2153S_2.pdf
5. Dömsödy Andrea: Könyvtár-pedagógia. Bp. : Könyvtárostanárok Egyesülete, 2003
6. Könyvtárhasználat, Könyv és Nevelés, Iskolakönyvtáros
7. Nyíregyházi Főiskola : Könyvtárhasználati ismeretek. Nyíregyháza : Bessenyei György Könyvkiadó, 2004
8. Maróti Andor: Tanulmányok és előadások a felnőttek képzéséről. – Budapest : Nyitott könyv, 2005.
9. Kraiciné Szokoly Mária: A felnőttoktató 69-77. p = Felnőttképzési módszertár .- Budapest : ÚMK, 2004.

4.2.7. Mintapélda az ellenőrzéshez

Ha az oktatás során a hallgatóknak bemutatnák a könyvtárakat, a különböző könyvtártípusokat, raktári rendszereket, a könyvtárban való dokumentumtípusokat, könyveket, időszaki kiadványokat, kép-, hang- és egyéb dokumentumokat, OPAC-ot, valamint a multimédiát, akkor egy teszt kitöltése során a különböző kérdésekre adott válaszok alapján felmérhetnénk elért tudásukat.

Mintapélda

1. Hányféle raktári rendszert ismer?
2. Írja le a mechanikus raktári rendszer lényegét!
3. Határozza meg a katalógus fogalmát és feladatát!
4. Milyen dokumentumtípusok találhatóak a könyvtárban? Egyet részletesen mutasson be!
5. Mit nevezünk OPAC-nak?
6. Mi a különbség az irodalomjegyzék és a bibliográfia között?
7. Soroljon fel néhány integrált könyvtári rendszert!

Ezekkel az ellenőrző kérdésekkel tudjuk felmérni a kurzus hatékonyságát. Ha a fent meghatározott kérdésekre a hallgatók megfelelő választ adnak, akkor kijelenthetjük, hogy a képzés elérte a célját, és kielégítő ismereteket osztott meg a tanulókkal.

(23)(24)

4.3. Könyvtárhasználati ismeretek célja

Mért jó a könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása?

Egyszerű kérdés, de elgondolkodtató. Az emberek nagy része úgy gondolja, ha kérek valamit a könyvtáros majd megkeresi és odaadja. De ki tudná a legjobban, hogy mire vagyok kíváncsi, mint én magam.

Ezért fontos elsajátítani ezen ismereteket, hisz akkor gyorsabban, más segítsége nélkül tudok boldogulni és nem áll fent a „kiszolgáltatottság” esélye.

A mai rohanó világban minél több ismeretre teszünk szert, annál többet tudunk belőle kamatoztatni. Így van ez jelen esetben is. A kutatómunkák, kölcsönzőtermi keresgetések ideje lerövidül, hiszen tudatosan használjuk a könyvtárat és funkcióit.

A könyvtárhasználati ismeretek célja véleményem szerint ez, tudásunkhoz mérten elsajátítani és a gyakorlatban alkalmazni a megszerzett információkat.

5. Összefoglalás

Szakdolgozatom célja az volt, hogy összegyűjtsem azon momentumokat melyek a könyvtárhasználat céljából elengedhetetlenek, és bemutassam milyen sok elméleti és gyakorlati tudás szükséges, ahhoz, hogy ennek az oktatása megfelelőképpen történjen.

A könyvtáros képzés az idő folyamán rengeteg változáson ment keresztül. A modern világ fejlődésével kibővült a könyvtárosok elsajátítandó tudásanyag mennyisége. Már nem beszélhetünk csak könyvtáros szakemberről, hanem információs szakemberre kell gondolnunk, ha ez a hivatás kerül szóba. A mai könyvtáros képzés menetében már elengedhetetlen belefoglalni az informatika részletes oktatását, ezen belül is olyan tárgyakat, mint az adatbáziskezelés vagy az irodai informatika, melyek gyakorlati formája már lassan minden könyvtárban megtalálható lesz.

A könyvtári munka a könyvtár adminisztratív teendőit és számos egyéb könyvtári szolgáltatás megvalósítását jelenti. A könyvtári szolgáltatások nagyon sokfajta feladatot foglalnak magukba: gyarapítják a könyvtár állományát, új könyveket szereznek be, rendszerezik, nyilvántartják és gondozzák a könyvanyagot. A könyvtári munkához tartozik a könyvtár használóinak tájékoztatása is. A könyvtárosok média vagy zenei anyagokkal is foglalkozhatnak.

Tehát kijelenthetjük, hogy a könyvtáros fogalom már nem a régi korban berögzült dolgot jelenti, hanem egy új, kiterjedtebb, tágabb meghatározás tartozik hozzá.

A könyvtáros közvetítő szerepet betöltő személy volt már az ókortól napjainkig az információk és az olvasók között. Ez a szerep teszi a szakmát egyedivé, és ez a szerep kötelezi arra a könyvtárosokat, hogy megismerjék a tudományokat és jártasak legyenek a könyvtári információs technológiákban.

Szakedolgozatomban megpróbáltam bemutatni mindazokat a tényeket, megállapításokat, véleményeket, amelyek ezzel a szakmával szemben kialakultak. Véleményem szerint a könyvtáros szakma fejlődése nem fog a közeljövőben megállni, csak még jobban felgyorsul és ezzel az oktatásban is számolni kell, amennyiben a könyvtárhasználati ismeretek oktatására gondolunk.

6. Hivatkozásjegyzék

- (1) Síró Béla: Könyvtári ismeretek, könyvtárhasználat, információtechnika, Pedellus tankönyvkiadó 2007. 4. p.
- (2) Bártfai István: Műszaki Könyvtárosképzés In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató 13.évf. 1966. 9-10.sz. p.882-883.
- (3) Bazsa György: Gondolatok a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folyó informatikus-könyvtáros képzésről. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 38.évf. 1991. 4.sz. 153. p.
- (4) Kokas Károly: Gondolatok a könyvtári-informatika szakképzésének megújításáról In: Könyvtári Figyelő 42.évf. 1996. 3. sz. 403. p.
- (5) Balla Ildikó: Könyvtárosképzés, avagy a könyvtári munkára felkészítő képzés In.: Tudományos és Műszaki Tájékoztató 55.évf 2008. 1.sz. p. 31-36.
- (6) Bazsa György: Gondolatok a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folyó informatikus-könyvtáros képzésről. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 38.évf. 1991. 4.sz. p.153-154.
- (7) www.nive.hu/nft/download/download.php?dir=szvk/2006/&filename=SZVK068.pdf – 2009. május 2.
- (8) <http://www.inf.unideb.hu/~bodai/kinformatika#IKBAtervháló> 2009. május 1.
- (9) Bártfai István: Műszaki Könyvtárosképzés In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató 13.évf. 1966. 9-10.sz. 883. p.
- (10) <http://www.kjmk.hu/kepzes.asp> 2009. április 21.

- (11) <http://konferencia.klog.hu/2007/08/14/magyar-iskolai-konyvtarosok-egyuttmukodese-sepsiszentgyorgyon-i-mikes-konferencia-2-nap/> 2009. április 18.
- (12) Horváth Tibor – Papp István: Könyvtárosok kézikönyve 3., 2003. Osiris Kiadó
- (13) Merkovszky Pál: Az önálló könyvtárhasználatra nevelés - és ami mögötte van In: Könyvtáros 703. p.
- (14) Horváth Tibor – Papp István: Könyvtárosok kézikönyve 4., 2003. Osiris Kiadó
- (15) Horváth Tibor – Papp István: Könyvtárosok kézikönyve 5., 2003. Osiris Kiadó
- (16) Merkovszky Pál : Az önálló könyvtárhasználatra nevelés- és ami mögötte van In: Könyvtáros, 30.évf. 1980. 12.sz. p. 702-704.
- (17) Pálffy Gyula: A könyvtár szerepe az egyetemi képzésben In: Felsőoktatási Szemle 1980. 29. évf. 4. sz. p. 203-207.
- (18) Ruzsásné Faluhelyi Vera: A könyvtár szerepe a képzésben In: Felsőoktatási Szemle 1979. 28. évf. 12. sz. p. 723-729.
- (19) Eszenyiné Borbély Mária: A felhasználóképzés helyzete a magyarországi állami felsőoktatási intézményekben In: Könyvtári figyelő 1998. 3-4.sz. p. 444-450.
- (20) Síró Béla: Könyvtári ismeretek, könyvtárhasználat, információtechnika Pedellus tankönyvkiadó 77. p.
- (21) Celler Zsuzsanna: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába In: Könyv és nevelés, 2001. (3. évf.) 2. sz. 95. p.
- (22) <http://www.google.hu/search?hl=hu&q=k%C3%B6nyvt%C3%A1rhaszn%C3%A1lati+ismeretek&start=10&sa=N> 2009. április 3.
- (23) Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába: módszertani segédanyag óraleírásokkal
- (24) Bajnok Lászlóné: Könyvtárhasználati ismeretek: nem könyvtárszakos hallgatók számára Bessenyei Könyvkiadó, 2004 p.19-33.

7. Irodalomjegyzék

Bajnok Lászlóné: Könyvtárhasználati ismeretek: nem könyvtárszakos hallgatók számára
Bessenyei Könyvkiadó, 2004 p.19-33.

Balla Ildikó: Könyvtárosképzés, avagy a könyvtári munkára felkészítő képzés In.:
Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 55. évf. 2008. 1. sz. p. 31-36.

Bártfai István: Műszaki Könyvtárosképzés In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató 13. évf.
1966. 9-10.sz. p.882-883.

Bazsa György: Gondolatok a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folyó
informatikus-könyvtáros képzésről. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 38.évf. 1991.
4.sz. p.153-154.

Celler Zsuzsanna: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába In: Könyv és nevelés, 2001. (3.
évf.) 2. sz. 95. p.

Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába: módszertani segédanyag
óraleírásokkal

Eszenyiné Borbély Mária: A felhasználóképzés helyzete a magyarországi állami felsőoktatási
intézményekben In: Könyvtári figyelő 1998. 3-4.sz. p. 444-450.

Horváth Tibor – Papp István: Könyvtárosok kézikönyve 3., 2003. Osiris Kiadó

Horváth Tibor – Papp István: Könyvtárosok kézikönyve 4., 2003. Osiris Kiadó

Horváth Tibor – Papp István: Könyvtárosok kézikönyve 5., 2003. Osiris Kiadó

<http://konferencia.klog.hu/2007/08/14/magyar-iskolai-konyvtarosok-egyuttmukodes-sepsiszentgyorgyon-i-mikes-konferencia-2-nap/> 2009. április 18.

<http://www.google.hu/search?hl=hu&q=k%C3%B6nyvt%C3%A1rhaszn%C3%A1lati+ismeretek&start=10&sa=N> 2009. április 3.

<http://www.inf.unideb.hu/~bodai/kinformatika#IKBAtervháló> 2009. május 1.

<http://www.kjmk.hu/kepzes.asp> 2009. április 21.

Kokas Károly: Gondolatok a könyvtári-informatika szakképzésének megújításáról In: Könyvtári Figyelő 42. évf. 1996 3. sz. 403. p.

Merkovszky Pál : Az önálló könyvtárhasználatra nevelés- és ami mögötte van In: Könyvtáros, 30.évf. 1980. 12.sz. p. 702-704.

Pálfy Gyula: A könyvtár szerepe az egyetemi képzésben In: Felsőoktatási Szemle 1980. 29. évf. 4. sz. p. 203-207.

Ruzsásné Faluhelyi Vera: A könyvtár szerepe a képzésben In: Felsőoktatási Szemle 1979. 28. évf. 12. sz. p. 723-729.

Síró Béla: Könyvtári ismeretek, könyvtárhasználat, információtechnika, Pedellus tankönyvkiadó 2007.

www.nive.hu/nft/download/download.php?dir=szvk/2006/&filename=SZVK068.pdf - 2009. április 11.